บทที่ 2

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Review of Literatures)

ผักและพืชพื้นบ้านเป็นสิ่งใกล้ตัวที่ใช้บรรพบุรุษไทยนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เป็นเวลานาน เช่น ใช้เป็นอาหาร ใช้สีและกลิ่นจากพืชเพื่อปรุงแต่งรสของอาหาร ใช้เป็นยารักษาโรค สีสำหรับย้อมผ้า ตลอดจนใช้ในการควบคุมแมลงศัตรูพืชและสัตว์ ผักพื้นบ้านที่พบโดยทั่วไปนั้น มีทั้งที่เป็นของไทยแต่ดั้งเดิม และนำเข้ามาจากต่างประเทศ ซึ่งได้นำมาปลูกในประเทศไทยเป็นระยะเวลานานจนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของไทยได้

รายงานเกี่ยวกับผักพื้นบ้าน พบว่าผักไทยนั้นแต่เดิมมีจำนวนถึง 255 ชนิด โดยแบ่งได้เป็น 5 กลุ่ม ตามส่วนต่าง ๆ ของพืชที่ใช้ประกอบเป็นอาหารบริโภค คือ กลุ่มใบและยอด หัวและราก ดอก ฝัก และผล (มาโนช และเพ็ญนภา, 2538) โดยผักพื้นบ้านที่วางขายในตลาดตามภูมิภาคของประเทศไทยมีจำนวน 240 ชนิด โดยจำแนกเป็นประเภทต่างๆ เช่น พืชผักที่ใช้เป็นอาหารและประโยชน์ทางยามีจำนวน 200 ชนิด นอกนั้นเป็นพืชประเภท เห็ด เฟิร์น พืชที่ใช้เป็นไม้ดอกประดับ และใช้สำหรับห่อ รัด มัดร้อย (Jacquat และ Bertossa, 1990) มีรายงการสำรวจสมุนไพรพื้นบ้าน อำเภอโคกโพ จังหวัดปัตตานี พบสมุนไพรใหม่ 14 ชนิด ส่วนใหญ่อยู่ในวงศ์ Leguminosae วงศ์ Euphorbiaceae และ วงศ์ Rubiaceae สมุนไพรที่พบส่วนใหญ่ใช้ในเป็นยาลดไข้ ยาขับปัสสาวะ ยาบำรุงเลือด และเส้นเอ็น ส่วนโรคที่เกี่ยวข้องกับการอักเสบผิวหนัง เริม หรืองูสวัด มักใช้ยาทาภายนอก นอกจากนี้พบว่ามีพืช 29 ชนิดที่ใช้เช่นเดียวกับตำรับยาพื้นบ้านอื่นๆ (Chuakul, 2005) นอกจากนี้ในการศึกษาคุณค่าของผักพื้นบ้านต่อวิถีชีวิต ระบุว่า ผักพื้นบ้านภาคเหนือ ที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีผักพื้นบ้านจำนวน 168 ชนิด ที่มีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านตั้งแต่การใช้เป็นอาหาร เครื่องปรุงรส ยาสมุนไพร สีย้อมผ้า ตลอดจนใช้ในทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การสืบชะตา และการประกอบพิธีกรรมในด้านต่างๆ เป็นต้น (กมลาภรณ์, 2536)

พืชพื้นเมืองหลายชนิดที่บริโภคได้ส่วนใหญ่จะมีคุณค่าทางโภชนาการสูง เช่น ผักกูดมีโปรตีนสูง ใบชะพลู ใบย่านาง ใบยอ และผักตำลึง มีวิตามินเอมาก ดอกงิ้วแดง สะเดา และผักไห่มีแคลเซียมสูง ส่วนยอดกระถิน ยอดแค ยอดมะม่วง และยอดมะขาม มีวิตามินซีสูง เป็นต้น และที่สำคัญมากกว่านั้น คือ ผักพื้นบ้านจะมีเส้นใยอาหารสูง ซึ่งช่วยทำให้ระบบขับถ่ายของร่างกาย

สามารถทำงานได้เป็นปกติ นอกจากนี้ใยอาหารยังมีคุณสมบัติในการจับคอเลสเตอรอลไว้และขับถ่ายออกมาพร้อมกัน จึงช่วยลดระดับคอเลสเตอรอลในเส้นเลือดและลดโอกาสในการเกิดมะเร็งในลำไส้ได้ (มาโนช และ เพ็ญนภา, 2538) ถึงแม้พืชพื้นบ้านจะมีคุณค่าอย่างมากต่อสุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ตลอดจนเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้แก่คนภายในชุมชน แต่ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาพบว่าพืชพื้นบ้านหลายชนิดได้เริ่มลดปริมาณลงและหายากหรือหายสาบสูญไป ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรไปสู่สังคมอุตสาหกรรมการขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้คนส่วนใหญ่รู้จักบริโภคแต่เพียงพืชผักจากต่างประเทศชนิดใหม่ ๆ เช่น บร็อคเคอรี่ กระหล่ำปลี ถั่วลันเตา ผักคะน้า คนในชุมชนให้ห่างเหินจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการบริโภคพืชผักพื้นบ้าน การนำไปใช้ประโยชน์ทางด้านต่าง ๆ (ยศ , 2542)

มานิต ออพิกิจ (2530) ศึกษาและสำรวจพืชผักในจังหวัดอุดรธานีพบจำนวน 86 ชนิด ประกอบด้วยพืชมีดอก 84 ชนิด และเฟิน 2 ชนิด พร้อมทั้งบรรยายลักษณะ บอกส่วนที่นำมาใช้ วิธีการประกอบอาหาร พร้อมรูปพืชผักพื้นเมืองแต่ละชนิด

อุไร ดำศรี (2533) ศึกษาและรวบรวมพืชผักพื้นเมืองในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบจำนวน 137 ชนิด 51 วงศ์ เป็นพืชมีดอก 133 ชนิด เฟิน 3 ชนิด จิมโนสเปิร์ม 1 ชนิด และตัวอย่างที่ไม่สามารถวินิจฉัยได้ 24 ชนิด บรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยาโดยสังเขป สภาพนิเวศ ส่วนที่ใช้และวิธีการนำมาประกอบอาหาร มีภาพสีและภาพวาดลายเส้น

อรอนงค์ สุโขไตรรัตน์ (2535) ศึกษาพืชผักพื้นเมืองในบางอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ พบจำนวน 67 ชนิด ตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ได้ 44 ชนิด 39 สกุล 27 วงศ์ บรรยายลักษณะพฤกษศาสตร์ สภาพนิเวศน์ ส่วนของพืชที่นำมาใช้ประกอบอาหาร แหล่งที่พบ และภาพแสดงพันธุ์ไม้

บุษบา โชคช่วยพัฒนากิจ (2537) สำรวจและรวบรวมผักพื้นเมืองบางอำเภอของจังหวัดจันทบุรี พบจำนวน 131 ชนิด บรรยายลักษณะ สภาพนิเวศวิทยา ส่วนที่นำมาใช้รับประทาน วิธีการประกอบอาหาร และภาพสีแสดงลักษณะพันธุ์ไม้

จุฑาทิพย์ เชียรเจริญ (2542) ทำการศึกษาและเก็บรวบรวมผักพื้นเมืองในจังหวัดลพบุรี พบพืชมีดอกจำนวน 152 ชนิด เฟิน 4 ชนิด จัดเป็น 121 สกุล 61 วงศ์ มีคำบรรยายลักษณะพืชแต่ละชนิด สถานที่พบ ส่วนที่ใช้รับประทาน วิธีการนำมาประกอบอาหาร สภาพนิเวศ และภาพสีของพันธุ์ไม้แต่ละชนิด

อุษา ทองไพโรจน์ (2542) ศึกษาพืชพื้นเมืองในจังหวัดกาญจนบุรี เก็บตัวอย่างพืชมีดอกได้ 155 ชนิด เฟิน 3 ชนิด และสาหร่าย 1 ชนิด จัดเป็น 128 สกุล 65 วงศ์ ตัวอย่างพืชที่เก็บได้จัดทำเป็นตัวอย่างดอง และพันธุ์ไม้แห้ง จัดทำคำบรรยายลักษณะ สถานที่พบ ส่วนที่ใช้รับประทาน วิธีการนำมาประกอบอาหาร สภาพนิเวศวิทยา และภาพสีของพืชแต่ละชนิด

สำหรับจังหวัดสมุทรสงครามนั้น พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มริมทะเลโดยตลอด สภาพของดินเป็นดินเหนียวปนทราย ไม่มีภูเขาหรือเกาะ เดิมเคยมีป่าโกงกาง ไม้แสม ตามชายฝั่งทะเลและมีป่าจากตามปากแม่น้ำ แต่ปัจจุบันได้มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเกือบทั้งหมด ต่อมาการเลี้ยงกุ้งได้เกิดการขาดทุน ทำให้ปล่อยบ่อกุ้งรกร้างจำนวนมากแม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่าน คือ แม่น้ำแม่กลองผ่านบริเวณท้องที่อำเภอบางคนที และอำเภออัมพวา ไปออกทะเลอ่าวไทย ที่บริเวณปากแม่น้ำแม่กลองในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม นอกจากนี้มีลำคลองใหญ่น้อยมากมาย แยกจากแม่น้ำแม่กลอง 338 คลอง ลำประโดง 1,947 ลำประโดง กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ จากสภาพภูมิประเทศเช่นนี้ ทำให้เกิดความสะดวกในด้านการคมนาคมทางน้ำ และการประกอบอาชีพด้านกสิกรรม (http://www.samutsongkhram.go.th/place.htm) จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม จึงคาดการณ์ว่าน่าจะส่งผลให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งรวมถึงพืชผักพื้นบ้านที่มีคุณค่า อย่างมากต่อสุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น สามารถเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้แก่คนภายในชุมชนและที่มีศักยภาพในการพัฒนาเชิงการค้าได้

ปัจจุบันมีแนวโน้มในการใช้ประโยชน์จากพืชพื้นบ้านเพิ่มมากขึ้น ทั้งการบริโภคเป็นอาหารและการใช้ประโยชน์ในการบำรุงสุขภาพและยารักษาโรค การส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากพืชพื้นบ้านอย่างกว้างขวางจะเป็นการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งความสำคัญนี้รัฐบาลได้ระบุในแผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศตั้งแต่ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ถึงฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) กำหนดให้กระทรวงสาธารณสุข โดยเน้นให้ประชาชนดูแลสุขภาพของตนเองในการใช้สมุนไพรทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนอย่างถูกต้อง ในปัจจุบันพบว่านักวิจัยของไทยได้ทำการศึกษาวิจัยการใช้ประโยชน์จากพืชพื้นเมืองมากขึ้นโดยเน้นกลุ่มงานวิจัยใหญ่ ๆ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ การพัฒนาการใช้พืชสมุนไพรเพื่อรักษาโรค การศึกษาและพัฒนาพืชผักพื้นเมืองเพื่อการบริโภค และการพัฒนาสารสกัดจากพืชพื้นเมืองเพื่อควบคุมศัตรูพืชและสัตว์ ถึงแม้ว่าจะมีงานวิจัยการใช้ประโยชน์จากพืชพื้นเมืองและสมุนไพรต่างๆ มาก แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการนำมาใช้ประโยชน์ได้เพราะยังมีพืชอีกหลายชนิดที่ยังไม่ได้การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของพืชพื้นเมืองทางด้านลักษณะทางพฤษศาสตร์ ทางโภชนาการ ทางด้านนิเวศวิทยา จึงเป็นสิ่งที่ควรดำเนินการ

ดังนั้นคณะวิจัยจึงจัดทำโครงการวิจัยเพื่อการสำรวจผักและพืชพื้นบ้านรวบรวมข้อมูลทางด้านการใช้ประโยชน์ และการวิเคราะห์ทางโภชนาการของผักพื้นบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลในการส่งเสริมพืชพื้นเมืองให้นำไปใช้ในแง่อุตสาหกรรมซึ่งจะช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้โดดเด่นและมีความสำคัญทัดเทียมพืชจากต่างประเทศ ตลอดจนรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับพืชพื้นเมืองชนิดต่างๆ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ อันจะเป็นแนวทางไปสู่การนำทรัพยากรพรรณพืชที่มีอยู่ภายในประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพและยั่งยืนต่อไป